

DEZVOLTAREA COMUNEI GÎRBOU (Jud. Sălaj) ÎNTRE ANII 1848—1875. DESFIINȚAREA IOBĂGIEI ȘI URMĂRILE EI*

La începutul secolului XIX bogata moșie care cuprindea satele românești Gîrbou, Solomon, Bezded, Popteleac, Călacea, Muncel etc. a ajuns în stăpînireea marii familii nobiliare Jósika. Ea stăpînea și satele care gravitau în jurul localității Surduc, din vecinătate. După anul 1830 reprezentanții cei mai întreprinzători ai acestei familii, contesa Rozalia Csáky, soția lui János Jósika, și baronul Miklós Jósika au trecut la înființarea unor întreprinderi în comuna Gîrbou cu scopul de a-și mări veniturile pe calea industrializării produselor agricole. În acest scop au înființat o fabrică de zahăr, una de spirt, precum și o filatură de mătase naturală. Pentru a menține în funcțiune aceste întreprinderi ei au colonizat în comună muncitori calificați din străinătate, au deschis o școală profesională și au antrenat în activitățile cu caracter industrial și o parte a populației locale.

Cu toate acestea, funcționarea manufacturilor nobiliare nu a modificat din temelii nici modul de viață al locuitorilor, nici relațiile de producție feudale care continuau să domine cu strășnicie în Gîrbou. Țăranii iobagi, taxați și curialiști continuau să presteze renta în muncă și produse către nobilii familiei Jósika în schimbul pământului aflat în folosință. Principala obligație a țăranilor consta în îndeplinirea robotei. Conform conscripției urbariale din 1820 și registrului de robotă din anul 1846 îndatoririle țăranilor către curtea nobiliară erau fixate în funcție de numărul de boi de tracțiune de care dispuneau: cei cu patru boi îndeplineau două zile de robotă pe săptămână, cei cu doi boi câte trei zile, iar muncitorii „pălmași”, lipsiți de vite, lucrau între 1—3 zile pe săptămână pentru moșier. Conform registrului de robotă din

* Prezentul studiu face parte dintr-o monografie istorico-sociologică a comunei Gîrbou care urmărește evoluția raporturilor sociale, pătrunderea elementelor capitaliste și încercările de industrializare întreprinse în această localitate între anii 1820—1948, paralel cu fenomenul de migrație a forței de muncă. Cercetările au fost întreprinse din inițiativa laboratorului de sociologie de pe lângă Universitatea „Babeș—Bolyai” din Cluj-Napoca sub conducerea lui George Em. Marica și Ion Aluș. Primul capitol al monografiei a apărut sub titlul „Dezvoltarea social-economică a comunei Gîrbou (jud. Sălaj) între anii 1820—1848” în *Alta XIX*, 1976, p. 331—340.

¹ Arh. Stat. Cluj, *fond familial Jósika. Domeniul Gîrbou*, pachet IV, fasc. 1, registrul de robotă pe anul 1846.

1846, în Gîrbou numărul iobagilor care aveau patru boi era de 23, a celor cu doi boi era de 26, iar a celor „pălmași” de 108.

În afară de zilele de muncă convenite după folosirea sesiei, iobagii mai datorau două zile de muncă pentru folosirea pădurilor, o zi de robotă pentru dreptul de a culege poame pădurețe, o zi pentru culesul ciupercilor și o zi de lucru pentru folosirea coajei de tei. De asemenea, în contul folosirii casei de locuit, femeile din familia iobagului trebuiau să muncească la prelucrarea și țesutul cînepei moșierului. În afară de aceasta, iobagii mai trebuiau să presteze și obligații în natură. Principala dintre acestea consta în dijmă. Localnicii nu cunoșteau nona. Dijma din cereale se dădea numai moșierului: din 10 clăi de cereale una, din 10 mierțe de porumb una. Dijma după cînepă consta din saci și din grăunțe. Dijma după oi și albine se dădea atît curții feudale cît și perceptorului regal. Pe lîngă aceasta, moșierul mai primea diferite „daturi”: o gîină și un clapon, 10 ouă și o mierță de ovăs². Pentru folosirea pădurilor sătenii mai furnizau curții ciuperci, coajă de tei și poame pădurețe. În afară de prestările primite din partea iobagilor, stăpînul feudal mai deținea la Gîrbou și dreptul la tîrg și la cîrciumărit, la măcelărie și vînzarea sării. Moșierul deținea și moara satului.

Deși familia Jósika era angrenată prin întreprinderile pe care le deținea în procesul de industrializare embrionară a Transilvaniei, deși de pe moșiile ei se vindeau pe piață mari cantități de mărfuri agricole, reprezentanții ei, cu unele excepții, nu au împărtășit vederile nobilimii liberale, dimpotrivă s-au situat în fruntea taberei conservatoare. Contesa Rozalia Csáky dorea menținerea relațiilor feudale și a regimului absolutist. De asemenea, cancelarul Sámuel Jósika la curtea din Viena era reprezentantul părții retrograde a nobilimii și căuta să influențeze în așa fel acțiunile curții, încît planurile ei de introducere a urbariului în Transilvania să nu lezeze interesele marilor magnați. Ludovic Jósika, comitele de Dăbîca, era conducătorul nobilimii conservatoare din Transilvania³. Manevrelor abile ale lui Ludovic Jósika, desfășurate cu prilejul lucrărilor dietei transilvane de la Cluj din anii 1846—1847 li se datorește în mare parte adoptarea urbariului dezastruos, care ar fi dus, în cazul aplicării lui, la răpirea unei părți însemnate a pămînturilor deținute de țărani dependenti.

Numai Miklós Jósika, soritor talentat și om de cultură progresist, coproprietar al fabricii de zahăr din Gîrbou, se situa pe poziții liberale și a desființării iobăgiei. După izbucnirea revoluției de la 1848, Miklós Jósika a fost primul moșier din comitatul Dăbîca care și-a eliberat iobagii de pe moșia din Surduc și satele aparținătoare, încă la 23 aprilie, cu două luni înainte de hotărîrile Dietei transilvane⁴. Gestul lui Miklós Jósika a provocat frămîn-

² *Ibidem*, contracte pentru folosirea sesilor colonicale.

³ L. Gyémánt, *Dieta de la Cluj din 1846—1847 și problema urbarială* în: *Sub semnul lui Clio. Omagiu acad. prof. Șt. Pascu*, Cluj, 1974, p. 164—166; vezi și V. Popa, *Răscum-părarea totală în dezbaterea Dietei Transilvaniei din 1847*, în *Sub semnul lui Clio...*, p. 171.

⁴ J. Kádár, *Belső Szolnok és Dobokamegye története 1848—1849-ben*. Dej, 1890, p. 32.

tări și printre iobagii satelor aparținînd moșiei Gîrbou căci contesa Rozalia Csáky pretindea prestarea în continuare a obligațiilor feudale. Țăranii din Muncel au refuzat să mai presteze robota și s-au împotrivit oficialităților care au încercat să-i determine la reluarea prestațiilor. Numeroși iobagi și curiași din Gîrbou și Cernuc au refuzat și ei să mai îndeplinească obligațiile feudale⁵. Între timp, Dieta Transilvaniei, sub presiunea maselor, a votat la 6/8 iunie articolele de lege privind problema țărăneasă, prin care principalele obligații iobăgești: robota, dijma, taxele bănești și justiția feudală au fost desființate. Statul urma să plătească marilor proprietari sumele echivalente cu venitul servituțiilor respective⁶. Unele obligații, ca cele provenind din dreptul de a folosi lemnul din pădurea moșierului și dreptul la pășunat se mențineau însă.

Dar, cu acest prilej, locuitorii satelor Gîrbou, Cernuc, Bezded, Popteleac, Solomon au văzut momentul să lovească și în atributul feudal al stăpînirii asupra pădurilor. Nesocotind interdicția asupra folosirii pădurilor, ei au trecut la aprovizionarea nestingherită cu lemne și pășunatul în pădurile proprietarilor. Ulterior pagubele provocate de țărani pădurilor familiei Jósika în timpul revoluției au fost apreciate la 2.159 florini, sumă pe care țăranii urmau să o plătească⁷. Deși revoluția de la 1848 a fost înfrîntă, imposibilitatea de a reveni pe planul raporturilor sociale la stările de fapt prerevoluționare era evidentă, atât pentru Curtea de la Viena, care a fost nevoită să recunoască și să confirme eliberarea din iobăgie, cît și pentru marii magnați locali. Revoluția a fost declanșatorul aceluși proces social ireversibil, care va duce la dispariția treptată a relațiilor feudale în întreaga țară, Gîrboul și satele înconjurătoare integrîndu-se, cu unele trăsături aparte, în acest proces general. Lichidarea formelor feudale de existență pe plan social și economic a fost un proces chinuitor prin încetineala cu care s-a petrecut, căci beneficiarii lor căutau să prelungească cît mai mult posibil efectul privilegiilor izvorîte din servituțiile de natură feudală.

În 1851 familia Jósika deținea la Gîrbou o suprafață de 3595 iugăre, din care 3013 iugăre pădure, 479 iugăre arător, fînațe și vii, iar 42 iugăre însumau terenurile intravilane⁸. La Cernuc poseda o suprafață de 351 iugăre, din care 335 iugăre erau acoperite de păduri. Familia Jósika deținea în comitatele Solnoc Interior și Dăbica imobile și în localitățile Călacea, Solomon, Muncel, Cliț etc. Suprafața totală a proprietăților din acest comitat însumau 5.029 iugăre, în cea mai mare parte împădurită.

Proprietarii trebuiau să administreze aceste bunuri în condiții istorice mult schimbate, în comparație cu perioada prerevoluționară: în primul rînd nu mai beneficiau de prestații din partea iobagilor eliberați prin lege. De asemenea, după anul 1849 refuzul țăranilor dependenți avînd un statut juridic neclar și chiar al jelerilor neeliberați de a presta robota și a plăti dijma

⁵ Arh. Stat. Cluj, fond cit., pachet VI, dos. 5.

⁶ A. Egyed, *A jobbágyfelszabadítás az 1848-as kolozsvári országgyűlésen. în: 1848. Arcok, eszmék, tettek.* Bukarest, 1974, p. 94—103; V. Popa, *Problema agrară în Transilvania între 1847—1854 în lumina legislației agrare*, manuscris, p. 136—137.

⁷ Arh. Stat. Cluj, fond cit., pachet V, fasc. 15.

⁸ *Idem*, pachet I, dos. 3, acte familiale 1850—1880.

se menține, deși moșierii le pretindeau în continuare. Alți țărani își îndeplineau obligațiile cu mare neregularitate. Astfel, în decurs de trei ani, între 1848—1850, foarte mulți țărani au ajuns datori cu prestarea a zeci și sute de zile de robotă, care ar fi trebuit să fie îndeplinite retroactiv⁹. Aceste fenomene subminau caracterul feudal al gospodăriei moșierești, proprietarii fiind siliți în mod treptat să renunțe la folosirea forței de muncă iobăgești, care nu mai oferea siguranța și stabilitatea de mai înainte.

Statul le-a venit în ajutor moșierilor, în special celor care, ca și familia Jósika, au adoptat în timpul revoluției o atitudine loială față de Curtea din Viena, plătindu-le despăgubiri pentru zilele de robotă și dijele de care nu au mai beneficiat începând cu anul 1848, recunoscând de fapt eliberarea iobagilor. Pentru 29 de sesii din Gîrbou, eliberate de sarcinile feudale, al căror statut juridic era clarificat, s-au plătit moșierilor anual 264 florini și 25 creițari, pentru 38 de sesii din Solomon suma de 491 florini și 45 creițari, iar pentru șapte sesii din Cernuc 205 florini și 45 creițari¹⁰.

Patenta imperială din 21 iunie 1854, privind confirmarea eliberării iobagilor și jelerilor urbariali, a încercat să liniștească țărănimea nemulțumită, căutînd concomitent să facă cît mai puțin dureroase efectele pierderii robotei de către gospodăria moșierească, prin fixarea unor sume de răscumpărare substanțiale. Conform prevederilor patentei au intrat în proprietatea iobagilor și jelerilor urbariali toate terenurile aflate la 1 ianuarie 1848 în folosința lor, precum și cele răpite de moșieri între 1 ianuarie 1819 și anul 1848. Tot în proprietatea iobagilor a intrat și partea ce le revenea din pășunile satului precum și terenurile defrișate și folosite de ei¹¹.

Patenta prevedea și posibilitatea eliberării jelerilor alodiali, cu menținerea proprietății lor asupra suprafeței de pămînt pe care o aveau în folosință, dar în cazul acestora răscumpărarea se făcea în mod individual, nu de către stat. Dat fiind că majoritatea jelerilor curialiști nu aveau posibilitatea materială de a se răscumpăra, o asemenea măsură a dus, chiar la Gîrbou, la menținerea în dependență, timp de decenii îndelungate, a zeci de curialiști: numărul loturilor curiale era de 39 în anul 1851, din care 7 erau împărțite angajaților Curtii, iar 32 se aflau în folosința jelerilor curialiști. Dintre aceștia 22 și-au îndeplinit cu regularitate obligațiile, dar 10 au refuzat, astfel că urmau a fi constrînși la prestarea lor¹². Robotă și dijele îndeplinite de curialiști a asigurat astfel pentru curtea moșierească din Gîrbou o însemnată sursă de venituri timp de încă jumătate de secol, deși — ce-i drept — în acest răstimp numărul curialiștilor a scăzut treptat.

Ca și în alte părți ale Transilvaniei, fixarea părții de pămînt ce revenea țăranilor, a avut loc în condițiile unei lupte dîrze cu moșierii, care căutau să diminueze cît mai mult posibil suprafața ce trebuia cedată. Deși patenta prevedea trecerea în proprietatea țăranilor a pămînturilor aflate efectiv în folosința lor, chiar suprafața acestora era foarte greu de stabilit, deoarece

⁹ *Idem*, pachet VI, dos. 5.

¹⁰ *Idem*, pachet IV, dos. 8, sume primite în contul robotei neîndeplinite.

¹¹ I. Kovács, *Desființarea relațiilor feudale în Transilvania*, Cluj, 1973, p. 66.

¹² Arh. Stat. Cluj, fond. cit., pachet I, dos. 3.

nu exista o evidență clară a lor, în primul rînd datorită faptului că înșiși țaranii au încercat mai înainte să ascundă atît autorităților de stat, cît și stăpînului feudal, suprafața reală de care dispuneau, pentru a avea de efectuat cît mai puține obligații.

A fost nevoie de intervenția instanțelor judiciare pentru stabilirea suprafeței rămase țăranilor și a sumei de despăgubire ce li se cuvenea foștilor stăpîni. Dezbaterile privitoare la despăgubirile cuvenite pentru posesiunile din Gîrbou au avut loc în zilele de 9—14 decembrie 1857 în aceeași comună. Familia Jósika a fost reprezentată prin Ludovic Jósika. Instanța a hotărît trecerea în proprietatea unui număr de 92 de țărani eliberați din Gîrbou și din comuna Solomon a unei suprafețe de 864 iugăre și 626 stînjeni pătrați, apreciată ca fiind în folosința lor. Dintre acestea 56 de sesii, cu o suprafață de 787 iugăre și 966 stînjeni, trebuiau să rămînă foștilor iobagi din Gîrbou. Decretările ulterioare au depistat însă că în realitate țaranii eliberați au deținut loturi cu mult mai mari, pe care continuau să le folosească fără știrea moșierilor și autorităților. S-a constatat astfel că cei 56 de iobagi eliberați din Gîrbou gospodăreau terenuri pe o întindere de 1142 iugăre și 590 stînjeni pătrați¹³. Această suprafață cuprindea loturile de casă intravilane, pămînturi arabile, fînețe și grădini. Țaranii n-au intrat în posesiunea unor păduri, astfel că în această privință ei au rămas în dependență față de moșieri, ceea ce va da naștere la nenumărate conflicte în anii următori.

Preluarea pămînturilor în proprietate deplină de către țaranii din Gîrbou în cursul anului 1858 a constituit și procesul avansat de stratificare socială în funcție de avere ce s-a petrecut în rîndul țărănimii. Din cele 54 de gospodării împrorietărite, 11 dețineau o suprafață între 30—50 iugăre, 37 o suprafață între 10—30 iugăre, iar șase sub 10 iugăre. Cei 48 de foști iobagi care au primit în proprietate deplină gospodăria între 10—50 iugăre fiecare vor constitui nucleul păturii înstărite a țărănimii. Ceilalți iobagi eliberați, precum și curialistii și taxalistii eliberați treptat ulterior aveau însă o situație precară. Ei vor forma partea săracă a țărănimii, care va fi curînd nevoită să accepte a se angaja la munca cu ziua pe gospodăria moșierului. Mulți dintre ei se vor ruina, dînd naștere viitorului proletariat agricol. Astfel, modul în care au fost lichidate serviciile feudale a constituit baza formării proletariatului sătesc în Gîrbou, la fel ca în întreaga Transilvanie¹⁴.

În cursul anului 1858 s-a trecut și la calcularea despăgubirilor ce urmau să li plătească moșierilor de către stat în urma desființării prestațiilor, conform indicațiilor patentei imperiale din 15 septembrie 1858¹⁵. Plata despăgubirilor pentru dijmă a oferit familiei Jósika și celorlalte familii nobiliare din Gîrbou, Solomon, Bezded, Cernuc, Popteleac și Călacea un nou prilej pentru a obține mari sume de bani, care au fost achitate în cursul anului 1863¹⁶. Aceste despă-

¹³ *Idem*, pachet VI, dos. 5, eliberarea din iobăgie prin răscumpărare.

¹⁴ A. Egyed, *Despre geneza și situația proletariatului agricol în Transilvania la sfîrșitul secolului XIX și începutul secolului XX*, în *Anuarul Institutului de istorie, Cluj*, X, 1967, p. 197.

¹⁵ I. Kovács, *op. cit.*, p. 128.

¹⁶ J. Grimm, *Urbarialwesen in Siebenbürgen*, Wien, 1863.

gubiri au fost însă calculate pe baza tabelelor din anul 1856 care nu înfățișau situația reală, adică au fost calculate după o suprafață mai mică de pământ, decît cea pe care au primit-o țărani. Cu toate acestea, tabelele listelor de despăgubire ne oferă informații privind numărul de sesii eliberate din fiecare comună, sumele încasate și numele celor care au beneficiat de ele¹⁷:

Satul	Nr. de sesii	Suma încasată pt. despăgubiri
Gîrbou și Solomon	92	20.169 florini
Solomon	61	16.725 „
Cernuc	32	22.627 „
Călacea	77	28.382 „
Bezded	50	27.297 „
Popteleac	42	8.245 „

Foștii seniori feudali au încasat deci pentru desființarea dijmei sume considerabile, e adevărat nu în bani lichizi, ci în obligațiuni de stat, a căror valoare era oscilantă. În afară de aceasta, ei continuau să beneficieze de unele prerogative feudale: familia Jósika deținea și pe mai departe dreptul la crîsmărit, la morărit și dreptul de tîrg în Gîrbou, care îi aduceau venituri frumoase. De asemenea, menținerea prestațiilor din partea curialiştilor și taxaliştilor reprezentau și ele avantaje deloc neglijabile, căci ele asigurau în continuare forța de muncă gratuită.

Suprimarea robotei a provocat, totuși, o lipsă de forță de muncă pe moșiile baroniale, care nu erau adaptate la noile condiții sociale și nu dispuneau de utilajul mecanic necesar pentru suplinirea forței de muncă umane. De aceea, procurarea mîinii de lucru a stat pe prim plan în atenția stăpînilor de moșie. Cea mai convenabilă metodă de obținere a forței de muncă necesare, era aceea de a se pretinde țărănilor efectuarea unor zile de muncă pe moșiile nobiliare în schimbul permisiunii de a folosi pădurile, îndeosebi de a tăia lemne, de care gospodăria țărănească avea în permanență nevoie. Administratorii de moșie foloseau la maximum situația dezavantajoasă a țărănilor, care nu dispuneau de păduri proprii, pentru a stoarce un evantum cît mai mare posibil de muncă prestată. Astfel, în 1868, locuitorii Rus Văsălică, Marchiș Ion, Moroșan Mitru și Morar Ștefan din Gîrbou au cumpărat 60 de bucați de lemne de cer în schimbul obligației de a munci 180 de zile pe pămînturile moșierești, din care 120 de zile trebuiau efectuate „cu palmele” în timpul secerișului, iar 60 de zile cu coasa, atunci cînd li se cerea¹⁸.

Tariful în zile muncă pentru cumpărarea de lemne undea să crească: în 1866 trebuiau muncite 4 zile pentru un stînjen de lemne, iar în 1872 — 6 zile. Lemnele erau vîndute și pentru bani: în 1872 țărani plăteau 2 florini pentru un stînjen de lemne, ceea ce era o sumă apreciabilă. Proprietarii pădurilor nu încasau venituri numai pentru lemne, ci și pentru alte produse:

¹⁷ Arh. Stat Cluj, fond cit., familia Szentkereszty, pachet XVIII.

¹⁸ Loc. și fond cit., pachet VI, dos. 6, contracte cu țărani pentru folosirea pădurilor.

în 1862 cîțiva locuitori din Călacea au preluat recolta de ghindă din hotarul comunei pentru suma de 20 florini.

Tot prin vînzarea lemnelor gospodăria nobiliară încerca uneori să suplînească și pierderile suferite prin încetarea daturilor din produse: în 1862 locuitorii comunei Chechiș plăteau curții din Gîrbou, 3 florini pentru carul de lemne, la care se adăuga cîte o găină și 10 ouă. De asemenea, în 1866, un număr de 21 de locuitori din Popteleac se obligau să presteze cîte 8 zile de muncă (dintre care 4 cu coasa) și să dea cîte o găină și 10 ouă în schimbul permisiunii de a strînge lemne căzute și uscate din pădure¹⁹.

Era scump plătită și posibilitatea de pășunat în pădurile baroniale: în anul 1867, trei locuitori din Popteleac, în schimbul permisiunii de a paște vitele, se obligau să efectueze 120 zile de muncă și să dea 50 de pui de găină și 200 de ouă. În acest fel pădurile aduceau venituri însemnate: în 1872, între 15 octombrie și 31 decembrie, au fost vîndute sătenilor 227 stînjeni de lemne în schimbul sumei de 91 florini și a 610 zile muncă²⁰. În 1873, între data de 29 septembrie—31 decembrie, s-au vîndut sătenilor lemne în valoare de 570 florini și 75 creițari și 548 zile de muncă. În 1874 curtea moșierească a beneficiat în total de 528 zile de muncă în schimbul lemnului, din care 115 au fost prestate de locuitorii de Gîrbou, 283 de cei din Popteleac, iar restul de către locuitorii din alte comune. În afară de aceasta s-a mai încasat suma de 110 florini de la locuitorii din Solomon și 361 florini și 10 creițari de la cei din Chechiș²¹.

Stăpînirea moșierească asupra pădurilor, specularea permanentă a necesităților de lemne și pășune ale locuitorilor de către curtea baronială a provocat mari nemulțumiri printre țărani puși într-o situație dezavantajoasă prin faptul că se aflau la discreția proprietarilor. De aceea, în numeroase cazuri, țărani își luau lemne din pădure, își duceau vitele la păscut, sau efectuau defrișări fără permisiunea moșierului, intrînd în conflict cu personalul de pază aflat în slujba curții. Delictele silvice erau foarte numeroase și ele reprezentau de fapt o formă a conflictului social dintre țărani și moșieri în condițiile istorice date. Acest fenomen nu era propriu numai zonei Gîrbou ci caracteriza atmosfera socială din întreaga Transilvanie.

Conflictele silvice, procesele intentate de familia Jósika țărănilor care încălcau dreptul de proprietate se succedau neîntreput. Între 1852—1858 s-a desfășurat un proces între reprezentanții lui Jósika Sámuel și un grup de țărani din Călacea care au făcut defrișări în pădurea alodială și au cosit în locul numit „La Dumbravă“ aflat în hotarul comunei lor²². În 1858 un grup de țărani din Solomon au pătruns în locul numit „Mihăiașa“ și au tăiat mai multe zeci de copaci. În anii 1863—1864 au fost dați în judecată Rusan Todor și tovarășii săi, toți din Solomon, pentru pagubele comise în pădurile moșierești*.

¹⁹ *Ibidem.*

²⁰ *Ibidem.*

²¹ Loc. și fond cit., pachet VI, dos. 1.

²² *Idem*, dos. 4.

* Majoritatea delictelor silvice din această perioadă au fost comise de locuitorii din Solomon.

Curtea moșierească folosea și procesele intentate țăranilor pentru delictul silvice pentru a-și procura forță de muncă gratuită. În 1863 au fost date în judecată două grupuri de țăranii din Călacea pentru faptul de a fi păscut vitele și caprele în pădurile moșierești. Țăranii Crișan Timofte, Achim Gligor, Cernucan Neulai, Dascăl Ion și Pop Ion au fost condamnați la 48 ore de arest și plata a 30 florini renanți în termen de 14 zile. Deoarece această sumă le depășea posibilitățile financiare, ei au încheiat o înțelegere cu curtea prin care se obligau să presteze 50 de zile de muncă pe domeniile moșierului. De asemenea, celălalt grup de patru țăranii a fost condamnat la 5 zile de arest și plata unei despăgubiri de 60 florini. Și ei au preferat însă să accepte efectuarea a 90 zile de muncă în contul acestei sume²³.

Lipsa de brațe de muncă a făcut ca curtea moșierească să recurgă la diferite metode pentru a avea la dispoziție mîna de lucru necesară. De vreme ce dependența juridică a țăranimii a fost desființată, familia Jósika și-a folosit puterea economică pentru a-i constrînge în continuare pe săteni la efectuarea unor zile de muncă. Exploatarea necesității de lemne a țăranilor a fost numai una dintre aceste metode. O altă cale de a obține forța de muncă necesară era aceea de a împrumuta țăranilor mari sume de bani în schimbul obligației anuale de a depune un număr de zile de lucru pentru moșier în caz că nu reușeau să restituie suma respectivă. Astfel, în 1874, baronul Jósika Lajos a împrumutat unui număr de 10 locuitori din cartierul Fabrica, urmași ai coloniștilor șvabi care lucraseră la fabrica de zahăr înainte de 1848, suma de 170 florini, cu obligația ca pînă la restituirea ei să presteze 75 zile de muncă anual pentru moșier. Urmarea a fost că, timp de peste patru decenii, datornicii respectivi și urmașii lor au muncit gratuit pentru curtea nobiliară²⁴.

Aceasta a agravat și mai mult situația coloniștilor șvabi, care se aflau încă dinainte într-o stare de dependență cronică față de curtea moșierească, reprezentînd o sursă sigură și ieftină de forță de muncă. Ei datorau pentru pămînturile pe care le aveau în folosință cîte 52 zile de muncă de persoană anual, în afară de aceasta ei erau permanent îndatorați față de administratorul de moșie cu grîne și bani, căci mereu erau siliți să se împrumute²⁵.

Tot în scopul de a obține brațe de muncă, curtea închiria sătenilor pășuni, terenuri pentru cultivarea cînepei, loturi de pămînt, pentru care trebuiau să plătească în zile de muncă. De asemenea, se împrumutau sume de bani în același scop: în 1873 se pretindea pentru un florin împrumutat efectuarea a trei zile de muncă. În anul 1873 diferiți locuitori din Gîrbou, Solomon, Bezded, Popteleac, Bălan și Chechiș datorau curții 2221 zile muncă, din care 1730 au fost prestate în cursul anului, iar restul urmau să fie îndeplinite ulterior²⁶.

Aceste forme de folosire a mîinii de lucru reprezentau de fapt etape de tranziție, forme specifice de întrebuițare a muncii salariate în agricultură. Ele denotă, de asemenea, începuturile formării proletariatului agrar. În anul

²³ *Loc. cit.*, fond. cit., dos. 4.

²⁴ *Idem*, pachet VIII, dos. 9, datoriile coloniștilor șvabi.

²⁵ *Idem*, pachet VI, dos. 1.

²⁶ *Idem*, pachet VI, dos. 1, datorii, taxe și zile de muncă din anul 1873.

1874 gospodăria din Gîrbou a folosit 3543 zile de muncă plătite în alimente și bani, 1399 zile de muncă plătite exclusiv în bani, 2458 zile de muncă prestată în contul unor datorii anterioare, deci fără a mai primi nimic în schimb, și 712 zile de muncă pentru datorii, pentru care s-a asigurat totuși și alimentația²⁷. În 1874 folosirea forței de muncă salariate a costat gospodăria moșierească suma de 1185 florini și 91 creițari.

Munca salariată în bani era folosită numai începînd cu luna iunie, cînd era nevoie de un mare volum de muncă în vederea secerișului și treieratului. Pentru efectuarea lucrărilor de primăvară se folosea însă în primul rînd munca celor care își achitau în acest fel datorniile. Cea mai mare cantitate de muncă salariată revenea îngrijirii și recoltării porumbului, recoltării păioaselor și aratului de toamnă, precum și grădinăritului. Dintre muncile auxiliare, cărașia grînelor înghițea de asemenea un mare număr de zile de muncă salariată.

Diferitele forme de muncă salariată și nesalariată nu puteau însă suplini forța de muncă ieftină furnizată pe vremuri de robota feudală. Pe lîngă aceasta, noile condiții ale vieții economice capitaliste pretindeau modernizarea și rentabilizarea gestiunii economice prin introducerea tehnicii agricole moderne.

Încercări de introducere a unei tehnici agricole avansate au fost întreprinse și pe moșia din Gîrbou. După anul 1870 a fost achiziționată o batoză cu aburi pentru efectuarea treieratului. Dispunem de date mai amănunțite cu privire la funcționarea batozei numai pentru anii 1874—1875. Odată achiziționată, batoza a fost foarte intens folosită, pe toate moșiile familiei Jósika, nu numai la Gîrbou, ci și la Surduc, Someșeni, Bălan²⁸. De asemenea, ea a fost închiriată de gospodării din multe alte comune, la Voivodeni, Racâș etc.

Datorită folosirii intense și a transporturilor dese pe drumuri necorespunzătoare, batoza a suferit multe stricăciuni, a căror reparație costa sume mari, deoarece nu se găseau specialiști decît la mari distanțe, la Cluj, sau chiar la Budapesta. Ca urmare, în cursul anului 1875 cheltuielile pentru batoză s-au ridicat la 225 florini, 89 creițari, iar veniturile în bani obținute la numai 120 florini, 14 creițari. La aceste venituri se adăugau 235 saci de cereale primiți pentru treierarea a 4467 de saci de grîne (grîu, secară, orz, ovăz) între 23 august și 21 octombrie 1875²⁹. În anul 1874 pentru folosirea mașinii de treierat cu aburi, proprietarul ei a încasat cerealele în valoare de 2217 florini și 90 creițari, la care s-au adăugat 159 florini și 62 creițari drept contribuție la acoperirea cheltuielilor de combustibil!

O altă încercare de modernizare a constituit-o înființarea morii cu aburi, în aceeași perioadă, care pe de o parte aducea venituri însemnate prin vama încasată pentru măcinat (10% din făina produsă), dar pe de altă parte întreținerea ei și reparațiile înghițeau mari sume de bani.

²⁷ *Ibidem.*

²⁸ *Ibidem.*

²⁹ *Ibidem.*

Dintre amenajările anterioare, crescătoria de viermi de mătase și filatura de mătase naturală a funcționat pînă în deceniul al VII-lea³⁰. Fabrica de spirt lîncezea însă. În 1874 administratorul moșiei se plîngea că „spirtul nu este o marfă căutată” și propunea fie îngrășarea de vite pe lîngă fabrică, fie arendarea ei. Într-adevăr, la 30 decembrie 1874, a fost încheiat un contract între baronul Jósika Lajos și comerciantul Tüzes Tódor din Gîrbou prin care fabrica de spirt era arendată pe o durată de patru luni, în anul 1875, pentru suma lunară de 105 florini³¹.

În acest fel relațiile de arendășie dintre moșieri din familia Jósika și oamenii de afaceri din familia de origine armeană Tüzes tindeau să ia amploare. Ele datau încă dinainte de revoluție și s-au perpetuat în continuare. Conform contractului de arendășie încheiat în 1858, Tüzes Karácson deținea în folosință contra sumei anuale de 180 florini renani prăvălia din piața de la Gîrbou. El avea dreptul de vînzare asupra sării și a oricăror mărfuri, excepțînd băuturile spirtoase³².

Începînd cu anul 1870 domeniul de activitate al familiei Tüzes s-a extins în mare măsură ca urmare a noului contract de arendășie, încheiat cu Jósika Lajos, contract valabil pînă în 1876, prin care era închiriat restaurantul și hanul din Gîrbou, cu dreptul de a vinde băutură și orice marfă, hanul din Solomon, dreptul de orîșmarit în comunele Cernuc, Bălan, Muncel și Chendrea, precum și o suprafață de pămînt de 49 iugăre, contra sumei anuale de 2000 florini austrieci³³.

Principalele venituri ale familiei Jósika proveneau din exploatarea moșiilor din Gîrbou. Principalele plante cultivate pe aceste moșii continuau să fie grîul de toamnă, secara, porumbul, ovăsul, cînepa. Dintre plantele industriale, era cultivată rapița pentru a fi vîndută fabricilor de ulei. Pentru furaje se semăna trifoi și lucernă. În aceste decenii au fost obținute următoarele recolte³⁴:

	1851	1863	1873
grîu de toamnă (clăi)	950	142	154
secară de toamnă (clăi)	174	780	941
porumb știuleți (mierțe)	2350	•	3456
ovăs (clăi)	508	420	340
fin (care)	460	182	446
cînepă (snopi)		12	12

Dacă la începutul perioadei ponderea cea mai mare între cereale o avea grîul de toamnă, mai tîrziu secara de toamnă ajunge pe primul loc. Secara de toamnă se vindea de fapt în cantități mari pe piețele din jur. În 1876, de exemplu, a fost vîndută cantitatea de 1500 mierțe de secară.

³⁰ J. Kádár, *Szolnok-Doboka vármegye monográfiája*, Dej, 1900—1905, II, p. 357.

³¹ Arh. Stat. Cluj, fond cit., pachet VIII, dos. 8, acte de arendare.

³² *Ibidem*.

³³ *Ibidem*, contractul de arendare pe anii 1870—1876.

³⁴ *Idem*, pachet IV, dos. 8, pachet VI, dos. 1, pachet VII.

Creșterea animalelor a continuat să ocupe un loc important în gospodăria din Gîrbou și în această perioadă³⁵:

	1851	1863	1873
cai	63	16	14
bovine	19	31	23
bivolii	2	6	12
ovine	348	1341	871
porci	74	326	310

Tindea să ia amploare îndeosebi creșterea porcilor, care după îngrășare erau vînduți cu sutele, și a oilor, a căror lînă era de asemenea vîndută. În schimb, numărul cailor — îndeosebi a celor pentru călărie — tindea să descrească. S-a continuat și creșterea cerbilor lopătari în locurile numite „La Ciutărie”, care de asemenea erau vînduți.

Familia Jósika, după șocul și pierderile suferite pe planul proprietății imobiliare ca urmare a eliberării iobagilor, a încercat să se redrezeze, să-și consolideze averile rămase și chiar să treacă la achiziționarea de noi pămînturi. Încă între 1856—1858 cumpără de la un număr de nouă țărani din comună pămînt de 478 de mierțe în valoare de 3212,30 florini renani, iar în 1859 încă de 98,75 mierțe cu prețul de 281 florini renani³⁶. Cumpărările de loturi țărănești au continuat și în deceniul al șaptelea. În 1865 Jósika Lajos a cumpărat fînatul lui Aluaș Todor, aflat la intersecția dintre Valea Unguru-lui și Gura Văii, cu prețul de 52 florini austrieci.

Baronii căutau să folosească situația nefavorabilă în care ajungeau uneori țărani pentru a pune mîna pe avutul lor în condiții convenabile. Astfel, la 22 aprilie 1874, administratorul moșiei Gîrbou raporta că în hotarul Dosul Bălanului, Tăbăica și Mezguș mai mulți săteni posedă livezi și pomi fructiferi „pentru cumpărarea cărora în vremurile acestea de lipsă de bani și de grîne se ivește ocazia cea mai bună, deoarece doi inși și-au oferit chiar ei bunurile spre vînzare”. Administratorul considera prețul cerut de săteni convenabil și propunea achiziționarea livezilor³⁷.

Principala metodă de consolidare a gospodăriei moșierești a constituit-o în această perioadă comasarea proprietăților dispersate pe întreg hotarul comunei, amestecate printre loturile țărănești, în corpuri mai masive, care să permită practicarea unei agriculturi raționale. Asemenea preocupări au fost deosebit de intense între anii 1850—1880 și aveau drept scop concentrarea posesiunii moșierești în părțile de hotar cele mai fertile. Între anii 1858—1870 au fost efectuate un număr de peste 50 de schimburi de proprietăți cu locuitorii din Gîrbou, Solomon și Popteleac, în special cu scopul de a pune mîna pe locurile fertile numite „Poiana Benii” și „Ruenul Popteleacului”³⁸. Aceste acțiuni vor continua și în anii următori. De asemenea, în Cernuc, unde alături de nobili aveau păduri și sătenii, în anii 1867—1869 au început acțiunile de segregare a pădurilor alodiale.

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ *Idem*, pachet VI, dos. 6, contracte de cumpărare și de schimb de proprietate.

³⁷ *Idem*, dos. I.

³⁸ *Idem*, pachet VI, dos. 6.

O altă cale de consolidare a proprietății moșierești a fost cea juridică, oferită de legislația claselor dominante. Temându-se că gospodăriile moșierești nu se vor putea menține în condițiile economiei capitaliste, moșierimea maghiară a impus adoptarea legii asupra fideicomisurilor (1869) prin care se puteau constitui mari corpuri de proprietăți, care pur și simplu erau scoase din libera circulație a bunurilor agrare, prin faptul că nu puteau fi nici vândute, nici divizate. Această lege căuta să prevină procesul de ruinare și înstrăinare a averilor nobiliare care s-a declanșat ca urmare a incapacității marilor moșieri de a-și conduce gospodăriile în condițiile pătrunderii relațiilor capitaliste în agricultură. Fideicomisiile erau astfel constituite încât fiul cel mai mare moștenea în întregime întreaga proprietate, iar ceilalți moștenitori primeau o rentă anuală în bani, provenită din veniturile imobiliare. Concomitent, nu se puteau efectua vânzări din corpul funciar fideicomisial fără aprobarea autorităților juridice de resort. Astfel, s-a căutat a se împiedica fărâmițarea marilor proprietăți prin moștenire sau prin vânzare.

La moartea baronului Jósika Sámuel, în anul 1860, ceilalți membri ai familiei au hotărât să treacă la constituirea unei proprietăți funciare fideicomisiale, axată pe principiul indivizibilității și a majoratului. Ca urmare, proprietatea din Gîrbou și celelalte bunuri ale familiei Jósika au trecut integral în gestiunea lui Jósika Lajos. În anul 1875 hotărîrea de a consolida proprietatea fideicomisială a fost întărită prin înțelegerea dintre frații Jósika János, prin care au hotărât să adauge bunurile de la Bodrogszerdahely (comitatul Zemplin, azi Slovacia), imobilul aflat în piața centrală din Cluj și imobilele de la Brănișca (comitatul Hunedoara), proprietății cu statut fideicomisial de la Gîrbou.

Ameliorarea situației țăranimii în urma eliberării din iobăgie, relativa stabilitate economică inaugurată de reformele de după anul 1850, au dus la un proces constant de creștere demografică în aceste decenii, reflectat în sporirea numărului de locuitori în fiecare așezare, înregistrată de conscripțiile și recensămintele din anii 1850—1869:

S a t u l	1850	1857	1869
Bezded	747	722	803
Călacea	706	758	852
Cernuc	461	473	542
Gîrbou	740	730	871
Popteleac	573	582	663
Solomon	300	454	557

În ce privește structura națională a populației, avem date mai detaliate numai pentru anul 1850. Conscripția din acest an dă următoarea compoziție etnică a populației din satele zonei Gîrbou:

S a t u l	români	maghiari	alții
Bezded	719	6	22
Călacea	676	14	16
Cernuc	444	15	2
Gîrbou	673	22	45
Popteleac	560	1	12
Solomon	300	—	—

Distrugerea fabricii de zahăr, încetarea activității filaturii de mătase naturală, funcționarea discontinuă a fabricii de spirt a redus foarte mult ponderea ocupațiilor neagricole în comuna Gîrbou în această epocă. Chiar și urmașii coloniștilor aduși ca muncitori specialiști devin agricultori și în cea mai mare parte se contopesc cu populația locală. Nici în zonele geografice învecinate nu funcționau încă în această perioadă întreprinderi industriale care să absoarbă forța de muncă țărănească. Pe de altă parte, datorită consolidării gospodăriei țărănești în urma transformărilor agrare postrevoluționare, nu exista surplus de forță de muncă în comună, iar în măsura în care exista, era folosit pe moșia familiei Jósika. În această epocă comuna Gîrbou devine cu desăvârșire agrară, singurii locuitori neagricultori fiind meșteșugarii din sat.

Eliberarea din iobăgie, creșterea conștiinței naționale a locuitorilor, tendința de ridicare a țăranimii pe plan social, precum și necesitățile vieții cotidiene i-au îndemnat pe sătenii din zona Gîrbou să acorde o atenție tot mai mare școlarizării copiilor lor. La Gîrbou, în locul școlii de curte care a încetat să funcționeze în anul 1848, se înființează în anul 1851 o școală primară profesională cu predare în limba română, patronată de comunitatea greco-catolică, învățătorul căreia era plătit din contribuțiile sătenilor³⁹. Înființarea noii școli a fost sprijinită din punct de vedere material și de familia Jósika, mai ales în privința înzestrării cu material didactic. La această școală durata învățămîntului era de 5—6 ani, în care timp elevii învățau în special să citească și să scrie.

După anul 1850 au fost înființate școli primare în limba română în toate comunele de pe lângă Gîrbou, cu sprijinul bisericii greco-catolice, a autorităților austriece și pe baza sacrificiilor materiale ale locuitorilor, care erau din ce în ce mai convingși de necesitatea școlarizării. Între 1850—1852 s-a deschis școala din Bezded, în 1850 cea din Solomon, iar în cursul deceniului al VI-lea și-au început activitatea și școlile din Cernuc și Popteleac. Ceva mai târziu a intrat în funcțiune și școala din Călacea⁴⁰.

Răspîndirea științei de carte în zona Gîrboului a avut consecințe pozitive și pe plan social, care s-au adăugat la efectele binefăcătoare ale desființării iobăgiei. Menținerea dominației marii proprietăți moșierești și a rămășițelor feudale în viața comunei, insuficiența pămîntului pe care îl dețineau țăranii, alături de pătrunderea relațiilor capitaliste, vor genera însă elemente tensionale în dezvoltarea ulterioară a comunei.

LUDOVIC BATHORY

³⁹ J. Kádár, *Szolnok-Doboka vármegye nevelés és oktatásügyének története 1000—1896*, Dej, 1896, p. 130—134.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 121, 135—136, 297, 407, 452.

DIE ENTWICKLUNG DER GEMEINDE GIRBOU (BEZ. SÁLAJ) IN DEN JAHREN 1848—1875. DIE AUFHEBUNG DER LEIBEIGENSCHAFT UND IHRE FOLGEN

(Zusammenfassung)

Im Frühling des Revolutionsjahres 1848 weigerten sich die Leibeigenen der zur Gemeinde Girbou gehörenden Dörfer, weiter die Robot zu leisten und die andern Feudallasten zu tragen. Der in Klausenburg zusammengetretene Landtag bestätigte dann die Aufhebung der Leibeigenschaft. Auch nach der Niederschlagung der Revolution war die österreichische kaiserliche Regierung genötigt, die neuen Realitäten anzuerkennen; sie billigte die Aufhebung der Leibeigenschaft, doch mussten nun die Bauern hohe Entschädigungssummen für die früheren Feudalherren zahlen. Da sie unter Mangel an Arbeitskräften litten, versuchten die Grundherren aus der Familie Baron Jósika die Bauern zu bestimmen als Gegenleistung für die Erlaubnis, die Wälder und das Holz zu verwenden, weiterhin ihre Äcker zu bebauen. Zugleich gingen die Grundbesitzer dazu über, Lohnarbeit und maschinelle Technik in der Landwirtschaft einzuführen.

Die Aufhebung der Leibeigenschaft verbesserte die Lage der Bauern, die nun ihren eigenen Boden bearbeiten konnte; Es wuchs auch ihr Interesse an Bildung und Unterricht. Auch die Bevölkerungszahl der zur Gemeinde Girbou gehörenden Gemeinden stieg an. Die Beibehaltung des Grossgrundbesitzes und der Mangel an Boden wirkte sich jedoch später auf das soziale Gleichgewicht in dieser Zone aus.